

SINKRONIJSKA ETNOGRAFIJA CRKVENO-PUČKE BAŠTINE, OPHODNIH USMENIH LIRSKIH PJESAMA, PREDAJA I STARINSKIH IGARA U DOLU NA HVARU

Celent, Tereza

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:903927>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-07-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**SINKRONIJSKA ETNOGRAFIJA CRKVENO-PUČKE
BAŠTINE, OPHODNIH USMENIH LIRSKIH PJESAMA,
PREDAJA I STARINSKIH IGARA U DOLU NA HVARU**

TEREZA DUŽEVIĆ

SPLIT, 2021.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska usmena književnost

**SINKRONIJSKA ETNOGRAFIJA CRKVENO-PUČKE
BAŠTINE, OPHODNIH USMENIH LIRSKIH PJESAMA,
PREDAJA I STARINSKIH IGARA U DOLU NA HVARU**

Studentica
Tereza Dužević

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2021. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Crkveno-pučka baština.....	4
2.1. Došašće	4
2.1.1. Devetnica	5
2.1.2. Badnji dan	5
2.2. Božić	6
2.3. Sveti Stjepan prvomučenik	7
2.3.1. Blagoslov obitelji	7
2.4. Koledanje	10
2.5. Karnovol	12
2.6. Cvitnica	16
2.7. Veliki petak.....	17
2.7.1. Za Križen u Dolu.....	18
2.8. Prvi maj.....	20
2.8.1. Maži	20
2.9. Pohodjenje blažene Djevice Marije – mjesni blagdan u našem Dolu	22
3. Dolske povijesne predaje o kraljici Teuti.....	23
4. Starinske igre	26
4.1. Igre omjenduli	26
4.2. Bak	26
4.3. Suta	26
4.4. Šake.....	27
5. Odlazak mladića u vojsku	27
Rječnik	28
6. Zaključak.....	33
Izvori.....	34
Vlastiti terenski zapisi.....	34
Popis kazivača.....	34
Literatura.....	34
Sažetak	37
Summary	38

1. Uvod

Crkveno-pučka baština i igra veliku ulogu u formiranju identiteta nekog mjesta. Tako je i u Dolu na Hvaru gdje su gotovo svi običaji povezani sa Crkvenim blagdanima pa se može reći da se tradicijski život toga mjesta odvija u skladu sa Crkvenom liturgijskom godinom. Neki se od tih običaja posebno ističu i njihova posebnost nadmašuje granice mjesta, otoka, pa i Lijepe Naše; primjerice pasionska pobožnost procesije *Za Križen* koja je uvrštena u popis svjetske nematerijalne baštine UNESCO-a. Kako kaže stara narodna poslovice: „Prije će propasti selo nego običaji”, i u ovome mjestu neki se običaji obdržavaju unatoč sve manjem broju stanovnika.

U ovome radu sakupljeni su običaji, legende, vjerovanja, pjesme, igre i štošta drugo iz predaje Doljana na otoku Hvaru.

Nešto moramo razjasniti prije svega. Na otoku Hvaru postoje dva Dola; Dol sv. Marije i Dol sv. Ane (*One* po našu). Ta dva dola imaju zajedničku župnu crkvu sv. Mihovila na brežuljku koji ih dijeli; „Jušto nasrid Dola nahodi se glavica Sv. Mihovila. Na nju su viježene obe bonde kako kadinima. Tuot je vela crikva Sv. Mihovila, onda kuće za kurota, šjor meštra i remetu. Tuote blizu je i lipi kopošont. Dvi fameje Radonićih, zvonih Remetini, stojidu na glavici. Još je tuot i lipo velo skula, blagajna i lambik.”¹ Netko tko nije upoznat s ovime, ako vidi kartu ova dva mjesta ili fotografiju snimljenu iz zraka reći će: „Pa zar to sve nije isto misto?” Odgovor je: ne. Nije to sve isto mjesto pa tako u ovome radu, kada govorimo o Dolu sv. Marije reći ćemo *naše selo*, a kada spominjemo Dol sv. Ane, reći ćemo *ono selo* ili pak, *drugo selo*. Ta dva mjesta uvijek su se jasno razlikovala imenom, „Judi se dilidu po kazotima (plemenu) na dvouore – po prezimenu i prodivku. Parvi Dol se nikad pri zvo Vir Dol jer je kroz njega teka potok Vir, a drugi Cekin Dol jer je tuote krajica Teuta kovala cekine.”² Valja napomenuti kako se sa određenih uzvišenih pozicija u Dolu vidi more, ali je Dol jedino mjesto na otoku Hvaru koje nema svoju uvalu. Naime, svako mjesto na Hvaru, neovisno je li pozicionirano uz more ili u unutrašnjosti otoka, ima svoju *valu*, osim Dola.

¹ Posinković, Zorislav <https://www.tartajun.hr/moje-misto-dol/> pristupljeno: 4. svibnja 2021.

² Isto.

2. Crkveno-pučka baština

2.1. Došašće

Advent ili došašće crkveno je liturgijsko razdoblje pripreme za Božić, blagdan u kojem se slavi rođenje Isusa Krista, Sina Božjega. „Nedjelja koja je najbliža svetkovini sv. Andrije (30. studenoga) prva je nedjelja Adventa (Došašća). Četiri su nedjelje koje prethode Božiću, a simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista.”³

„Slavljenje adventa potječe iz 4. stoljeća. Podrijetlo je riječi advent od lat. riječi *adventus*, -us, m. što znači dolazak, dohod, početak. Došašće karakterizira pokora i priprava te radosno iščekivanje Gospodinova dolaska. Čitanja su u crkvama usredotočena na mesijanska proročanstva Ivana Krstitelja i Izaije te s odlomcima iz evanđelja koji prikazuju i opisuju Isusa kao ispunjenje tih proročanstava”.⁴

Adventska liturgijska boja je ljubičasta što znači da svećenik na misama u adventskom vremenu nosi ljubičastu misnicu. Iznimka je treća nedjelja došašća koja se u liturgiji još naziva i nedjeljom radosti ili nedjeljom *Gaudete*⁵, a u kojoj je liturgijska boja ružičasta, simbol radosti. Kod nas (u Hrvatskoj) se ružičasta liturgijska boja rijetko nosi pa svećenici i za služenje mise u nedjelji radosti nose ljubičaste misnice. To je vjerojatno stoga što u čitavoj liturgijskoj godini ružičasta boja liturgijska boja samo dvije nedjelje; osim ove o kojoj govorimo; treće nedjelje došašća, to je i boja četvrte korizmene nedjelje ili nedjelje *Laetare*⁶.

Božić se na Hvaru počinje spominjati već za blagdan Svih svetih (1. studenoga). Blagdan Svih svetih naziva se još i Prvi Božić.⁷

Do prije četrdesetak godina, Došašće na otoku nije imalo ni u crkvama ni u kućama vanjskih obilježja. Tek se u posljednje vrijeme u crkvama postavljaju adventski vijenci od zelenila primorske makije sa četiri adventske svijeće. Adventski vijenci izrađuju se i ukrašavaju hvarske domove u gradovima, manje u selima.

³Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414.

⁴ Isto, str. 415.

⁵ Lat. *Gaudete* – Radujte se!; prema početnim riječima ulazne pjesme.

⁶ Lat. *Laetare* – Raduj se!; prema početnim riječima ulazne pjesme; *Laetare Jerusalem* – raduj se Jeruzaleme!

⁷ O tome više: Dragić, Marko. *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., str. 71.-80.

Jedino se u Vrbanju treća nedjelja došašća naziva *Maternice*, a četvrta *Otac don*. Tog dana bratimi bratovštine Svetoga Duha Vrbanj prije velike mise održe pokornički procesijun s litanijama svih svetih. Sve nedjelje Došašća u nekim crkvama na otoku ne recitira se nego pjeva Vjerovanje za vrijeme svete mise, a u Velom Grablju i posebna pjesma: *Poslan bi anđeo Gabriel*.

*Parvu nediju posli Krista Kroja melodija kantadurih non je dovala znat da je poče Advenat. To je vrime kad se vajalo parićat za Božić. Vajalo je parićat dušu ali i kuću za Svijeto Porojenje. Urijedile bi se kuće, isfregali podi, polušijala roba, izmeli dvuori, inkonjadure ispid i iza kuće. Sve bi se tuo na vrime učinilo da bi se devet zodnjih don posvijetili molitvi.*⁸

2.1.1. Devetnica

Don posli Svijetega Špiridijuna⁹ počela bi Devetnica. Ujutro rano hodilo se na „zornice“ i kantalo Zdravo Višnjo. Vajalo se ustat bez pogovora. Tako je bilo sve do Bodnjega dneva.

2.1.2. Badnji dan

Badnji se dan u Dolu provodi posno i u iščekivanju Božića. Ne razlikuju se badnji običaju u Dolu bitno od običaja ostatka hrvatskog naroda. „Badnjak, Badnji dan (24. prosinca) determiniran je bdijenjem, paljenjem božićne svijeće, paljenjem panja badnjaka, čaranjem iskrama s ognjišta. Jedu se tzv. pokojnička jela (...) Za Badnjak, ponekad i za Božić postoji naziv mlado leto, mlado ljetto.”¹⁰

I u Dolu se, kao i drugdje palio badnjak; „Paljenje badnjaka spominje biskup Martin iz Bracare u Španjolskoj (umro 580. godine). Od davnina su badnjak palili drevni Rimljani, Španjolci, Portugalci, te Francuzi, Nijemci, Englezi, Letonci, južnoslavenski narodi i dr. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi dvije su vrste badnjaka. Jedna je kao grana hrasta (najčešće cera) kojoj nije lišće otpalo ili ljeskova grana sa što više resa (...) Druga je vrsta badnjaka – klada,

⁸ Kazivačica: Rakelina Moškateo, (djev. Dužević, 1938.) u Dolu na Hvaru 17. svibnja 2019.

⁹ Spomendan sv. Spiridona svetkuje se 15. prosinca.

¹⁰ Braica, Silvio, Božićni običaji. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 8.

panj, ili truplo stabla dugo od jedan do dva metra i debelo trideset do pedeset centimetara i dva manja komada drveta”¹¹. U Dolu se palio badnjak od masline.

Na Bodnji don se postilo o fetici kruha i žmulu vodije. Mogle su se ist somo posne pašurate. Glova kuće bi parićo bodnjok od maslinovine, a dica iz kuće bi ga pri večere donili u kuću. Pozdravili bi sa "Foljen Isus, na dobro Von Bodnji don duoša". Ukućani odgovoridu: „I tebi na spasenje". Tad opet dite reče: „ Na dobro van Sveto Porojenje". Ukućani opet odgovoridu „I tebi na spasenje". Tad bi uslidila zajednička molitva. Parvo bi se izmolilo devet Očenaših na čast Bložene Divice Marije i Svetog Porojenja. Nakon tega molilo bi se za sve mortve iz kuće, za sve pokojne bližnje, za duše Pargatuorija, za žive dobročinitelje i za zdrovje cile fameje. Bodnjok bi za to vrime gori na kominu. Blagoslovilo bi se bodnja sa čornin vinuon i ujen da bi se blagoslovili svi trudi njihovi i da bude plodna godina. Na bodnjok bi se tad stavi rožonjac, koloč od kruha i omijenduli. Tek tad je mogla počijet večera. Obavezno su za večeru bile ćimule i bakalor, a ko je moga bi bi kuoi i pinku ribe. Kad bi finila večera pomalo bi se počelo parićovat za put crikve na ponoćku.¹²

2.2. Božić

Božić je blagdan u kojem kršćni slave rođenje Isusa Krista koje se iščekivalo tijekom adventa. Božićno liturgijsko vrijeme traje od Božića pa sve do blagdana Krštenja Gospodinova, a u narodu „Božićni običaji su cjelina narodnih običaja koji počinju mnogo prije Badnjaka i Božića, a obuhvaćaju cijeli Advent i produžuju se do Sveta Tri Kralja.”¹³

Priprema za Božić od velike je važnosti jer puk na Božić gleda kao na najvažniji blagdan u godini. Tako su se za Božić pomno pripremala razna jela. „Ako se promatra cijela ruralna Hrvatska može se uočiti da su se na Badnjak najčešće jeli orasi, lješnjaci, jabuke, bademi, smokve, rogač i drugo suho i svježije voće, med, grah, češnjak, ribe, kupus i sir. Od pića su bili najčešći vino i rakija.”¹⁴ Pekao se kruh koji simbolizira plodnost nadolazeće godine i pripremali su se razni kolači, a što se tiče objeda „treba spomenuti mesno pečenje koje je

¹¹ Dragić, Marko. *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 406.

¹² Kazivačica: Rakelina Moškateo, (djev. Dužević, 1938.)

¹³ Braica, Silvio, Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004., str. 5.

¹⁴ Vojinović Traživuk, Branka, Jedan etnološki pogled na Božić, *Ethnologica Dalmatica* 26, Split, 2019, 15-16.

uvijek bilo i ostalo važan dio božićne trpeze.”¹⁵ Sve se to blagovalo u krugu obitelji nakon svečane Božićne mise za kojue se odijevalo u najbolju odjeću.

Ponoćka bi počimola sa štivjenjen devet lecijuni na leturinu nasrid crikve. Te bi se tu večer parvi put samostalno predstavi i novi kantadur koji bi zakanto kojim lecijun. Puk je kanto božićne pisme. Ujutro na Božić se išlo na velu misu u nojboju robu. Posli mise je bi obilatiji mesni obid. Popuodnije se hodilo na večijernju. Tu večer se stolo doma jer bi se reklo: „Da si boji bi, na Božićm biš doma bi”.¹⁶

2.3. Sveti Stjepan prvomučenik

Sveti je Stjepan prvi kršćanski svetac koji je dao svoj život za Isusa Krista, a o tome svjedoči i naziv koji mu se pridaje; prvomučenik. Valja kazati i da spada među prvih sedam đakona koje su apostoli imenovali nakon Kristova uzašašća.

Njegov se blagdan slavi 26. prosinca, a „štovanje sv. Stjepana prvomučenika seže u 4. stoljeće. Na području današnje Hrvatske rano se proširio kult sv. Stjepana prvomučenika o čemu svjedoče starokršćanske crkve posvećene tome svecu, od Istre do Cavtata te u Zahumlju (današnjoj Hercegovini). Sv. Stjepan prvomučenik višestruki je zaštitnik. Štovanje sv. Stjepana prvomučenika u hrvatskoj kulturnoj baštini ogleda se u crkvama, kapelicama, župama i drugim institucijama posvećenim tome svecu.”¹⁷

U Dolu na Hvaru na dan sv. Stjepana prvomučenika pjevalo se kolende po mjestu i išlo se čestitati u kuće sviju koji nose ime ovoga sveca, pa i onima koji nose ime sveca sutrašnjeg dana, svetog Ivana evanđelista. Taj se običaj nažalost gubi.

Tek sutra don bi se hodilo kolijendot i čestitat po susistvu i Stiponima i Ivanima. Goste se častilo prošekom, pašuratima, rakijon, galeticima i hrustulima.¹⁸

2.3.1. Blagoslov obitelji

Blagoslov obitelji običaj je u hrvatskom narodu koji je i danas prisutan, taj običaj nije zapravo čvrsto vezan za Božićne blagdane ali se tako uvriježio u narodu. Još ga u narodu nazivaju blagoslovom kuća ali ne radi se o blagoslovu fizičkih nastambi odnosno domova već o blagoslovu obitelji koja jest dom svakog čovjeka. „Kršćanska obitelj pruža izrazitu objavu i

¹⁵ Vojinović Traživuk, Branka, Jedan etnološki pogled na Božić, *Ethnologica Dalmatica* 26, Split, 2019, 18.

¹⁶ Kazivačica: Rakelina Moškateo, (djev. Dužević, 1938.)

¹⁷ Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, *Ethnologica Dalmatica* 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 39.-40.

¹⁸ Kazivačica: Rakelina Moškateo, (djev. Dužević, 1938.), u Dolu na Hvaru 17. svibnja 2019.

ostvarenje crkvenoga zajedništva; stoga se može i treba zvati *domaća Crkva*”¹⁹ To je, jednostavno rečeno, godišnji blagoslov obitelji koji igrom slučaja narod vezuje za Božićne blagdane vjerojatno zbog simbolike svete obitelji ili pak zbog blagdana Bogojavljenja tj. sveta Tri kralja koja pohode malog Isusa i donose mu darove, pa se tako pohode i obitelji i dijeli se blagoslov.²⁰

U Dolu na Hvaru, kao i drugdje u Hrvatskoj taj se običaj obnaša nakon Božića a u prošlosti bi župnik u ovome mjestu blagoslivljao svaku prostoriju u domu zasebno, a u tome su sudjelovali svi mještani tako što bi nakon blagoslova njihva vlastita doma slijedili župnika u sljedeći dom; kod sljedeće obitelji. Tako su svi mještani sudjelovali u blagoslovu i radovali se slaveći po Božiću. Neki su imali posebni, pomalo zlobni užitak u tome jer bi *vižitali*²¹ sve prostorije u čijoj kući pa bi, u slučaju da nije sve bilo uredno, ogovarali ili bi pričali o tome tko koliko dobro stoji na temelju skupoće i finoće posteljine i ostalih kućnih predmeta.

Početak blagoslova domova počeo bi na Vodokaršća istom poslije jutarnje mise s time da bi jedne godine počeo 6. siječnja, dakle na Vodokaršća u naše selo, a druge godine u ono selo i tako se to mijenjalo. Dan blagoslova u naše selo započeo bi od kuće Antića Posinkovića-Ilije ili od Sibeta Kuničića-pošćijera. Za takav početak bila su dva razloga. Prvi da bi poslije podne bilo više ljudi kod blagoslova, tako nije moglo biti neravnopravnosti između dvije bonde našeg sela, a drugi je što je po jedan fabricijer bio iz svake bonde pa bi svećenik ostao na ručku i čornoj kofi kod fabricijera iz bonde u kojoj je počeo blagoslov. Uz svećenika, blagoslovu se pomagali ministranti i remeta. Remeta je imao i poseban zadatak nositi kofu koja je imala ručicu i dva otvora sa strane. Domaćin bi nakon blagoslova darovao svećenika škanjotom, suhim okruglim kolačom promjera 30-ak cm, a remeta je škanjote stavljao u kofu i kad bi se kofa napunila odlazio je u župnu kuću isprazniti je te se brzo vraćao natrag. Posebno se za dolazak blagoslova pripremao domaćin, a posebno domaćice. Trebalo je očistiti i urediti kuću, a posebno solu, ulaznu prostoriju u kući. Po sredini sole s bruškinon isfregonin darvenin puodon stavljao bi se oveći stol a na stolu obavezan portafrut, staklenu zdjelu za voće i kolače. U portafrutu su bile pašurate i hrustule, a ponekad i krokont. Tko nije mogao ili gdje nije tko imao napraviti ove tradicionalne kolače u portafrut bi stavio suhe smokve, karobe i omendule. Na stolu je za piće bio prošek od

¹⁹ Ivan Pavao II., Apostolska pobudnica *Familiaris consortio*, 21; usp. II. Vatikanski sabor, *Lumen gentium*, 11.

²⁰ Vidi: Dragić, Marko. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.

²¹ Vižitati – pregledati, provjeriti, vidjeti.

grožđa koje bi se sušilo na žici u šufitu. Nakon blagoslova svećenik bi čestitao domaćinu, a u solu bi intrala mladost koja je kantala kolendarsku čestitarsku pjesmu: „I litoskoj i do lita ovde, na dobro vam Vodokaršća duojde, Vodokaršća don čestiti ča ko imo da očisti" i druge pjesme. U soli se ostajalo pet do deset minuta. Duže se ostajalo i pjevalo u kući u kojoj je bilo mladosti te u kući fabricijera i crkvenih pjevača. Sola bi se često napunila mnoštvom toliko da često svi nisu ni mogli stati u nju. Domaćin koji je znao da mu puod od sole nije dobar iz sigurnosnih razloga bi podpuntelo, tj. u konobi bi gredama dodatno osigurao sigurnost poda. Tko nije mogao stati u solu stajao je na suloru, malom balkonu ispred sole, i po skalinama pa čak i po dvuoru. Domaćin bi nakon blagoslova po dvuoru bacio omjendule koje su s radošću upila djeca. Uz mladost i djecu za blagoslovom su išle i poneke žene i muškarci. Oni se nisu puno zadržavali u soli već bi odlazili u sobu na što su, po nepisanom pravilu, imali pravo. U sobe su zalazili za pronoštikat, izvidit, kako su načinjene posteje. Naime, šušte i štramce od Drugog svjetskog rata imalo je malo obitelji, odnosno tek oni mlađi i moderniji koji su se ženili, a stariji, i ne samo oni, imali su slomnice. Slomnica je štramac napunjen kukuruznom slamom, rjeđe pšeničnom koja je bila lošija i pretvarala se u prašinu. Posteju sa slomnicom teško je je bilo načinit da bude izgledna za razliku od posteje sa štramcima od vune (obično sa Broča ili iz Zagore jer je bila boja od domaće vune), blazinje su bile punjene perjem domaćih kokoši, rjeđe kupljenim perjem. Poviše šušte bio je štaramac ili slomnica sa blazinjama na uzglavlju, a sve pokriveno koverturom – prekrivačem koji je nevista donosila u dotu. No, ni kovertur nije imala svaka kuća pa su starije, nemoćnije obitelji na slomnicu stavljali sukonce, pokrivač istkan od vune. Spomenutim radozalcima koji su gledali kako je načinjena posteja zapravo su najčešće gledali slomnice jer je njih bilo izuzetno teško načinit da bude pravilnih crta. Često je slomnica bila valovita nepravilnih kutova. Ako kreveti po njihovim kriterijima nisu bili dobro napravljeni onda bi se prosuo glas da u tega i tega nije dobro namišćena posteja. Takvih koji su iz rečenih razloga hodili za blagoslovom ni bilo puno, ali su bili učinkoviti za prosut glos.

Spomenuo sam kako je mladost je išla za blagoslovom i to iz našega i onosela. U ono selo bi osim mladosti na blagoslov išli i stariji, oženjeni i prijatelji, ali ne u svako kuću nego kod svojih jer bi se domaćini naljutili ako mu bliža rodbina ili dobar prijatelj ne bi došli pomoć blagoslovit kuću. Njima je bilo mjesto uz domaćina kad dođe svećenik blagoslovit kuću. U slučaju da ne bi došli domaćin bi se naljutio i prvom prilikom

prigovorio: „Zoč mi nisi duoša pomoć blagoslovit kuću?“ trebalo je naći dobar razlog za se opravdat. Naravno ovo vrijedi za ovo i ono selo i dokaz je rodbinske i sociološke povezanosti sela.

Nakon blagoslova koji bi završavao oko 17 sati bio bi ples na Glavici jer je tad započinjao karnovol, a mlado i staro radovalo se temu štajunu. Nediju nakon Vodokaršća blagoslov bi bio u drugoj strani sela.²²

Ovaj običaj „zajedničkog“ blagoslivljanja kuća odnosno obitelji kao i mnogi drugi običaji je izgubljen uslijed pojave modernijeg stila života. Zadržao se, doduše, običaj blagoslivljanja svake prostorije u domu.

2.4. Koledanje

Naziv koledarskih pjesama dolazi od riječi koleda, što bi značilo božićni kruh, pjesma, uskočka vatra, božićni krijesovi ili koledati – prositi. „Zovu se još i veselanje²³, budući da se uz pripjev koledo pjevao i pripjev veselo. Pjevale su ih skupine mladića, djevojaka ili djece idući od mjesta do mjesta od Sv. Kate ili Sv. Mikule do Vodokaršća (Sveta tri kralja) ili na nečiji imendan. Sadrže vjerske i mitske motive, a neki ih povezuju s praslavenskim bogom Koledom (Koledo) ili božicom Koledom (Koleda).”²⁴ Koledarske i veselarske pjesme pripadaju „usmenim lirskim obrednim pjesmama, a značajan ih je broj kristijaniziran (...) Strukturu su bliske zdravicama i blagoslovima. Premda se motivi u koledarskim pjesmama prepleću s motivima adventskih i božićnih usmenih lirskih vjerskih pjesama, one su pretežito svjetovne.”²⁵

Ovo je kako se kantalo, kolendalo se po kućama:

Dobra večer ovoj kući

Došli smo van kolendat

Da zazvati vam dobre fešte

Dobre fešte o' Božića

²² Kazivač: Carić, Damir (2018.) *Običaji za Vodokaršća. Tartajun* 14, str. 10-11.

²³ O tome više: Dragić, Marko. *Veselanje u južnoj Hercegovini i u Blatu na Korčuli*, Stolačko proljeće, XIV, Stolac, 2016, str. 157-171.

²⁴ Roić, Ana *Koledarske pjesme. Tartajun* 2018. 14, str. 9

²⁵ Dragić, Marko, *Koledanje i veselanje u hrvatskoj tradiciji. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 1, Split, 2008. str. 23.

Po Božiću Stipan svieti

Po Stipanu Ivan svieti

Po Ivanu Mladinčić

Po mladincim Salveštrići

Po salveštrim vodokaršća

Vodokaršća don čestiti

Ča ko ima da očisti

i litovsko i do lita ovde

Na dobro von Mlado lito

Dojde.²⁶

...

Prema izvođenju koledarske pjesme su trodijelne. „Prvi je dio činilo pjevanje pod prozorom, kapijom ili vratima doma, a drugi i treći dio izvodili su se u domu domaćina. Uvod je činio pozdrav ukućanima (...) U središnjem su dijelu spominjani ukućani poimence. Običaj je najprije se pravim imenom obraćati najstarijem i ujedno najuglednijem ukućaninu, zatim njegovoj ženi, sinovima, kćerima po uzrastu i mogućim gostima... Završni dio kolede sastojao se od rima kojima su koledari tražili darove”²⁷

Dobra večer ovom stanu

i od kuće gospodaru

barba Ivane gospodare

pripravte sad žerave

a teta Kate dobra žena

donit će nam i pečena

otvorite škafetine i izvadte

²⁶ Kazivačica: Raketina Moškateo, (djev. Dužević, 1938.) u Dolu na Hvaru, 17. svibnja 2019.

²⁷ Dragić, Marko, *Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 1, Split, 2008. str. 23.

bocuniće
priskoć Mare tri skaline
i donesi bićerine
napunite njih prošeka
*da bi radost bila veća.*²⁸
...
A ti Iviću naš mladiću
Donesi nam kozju piću.
Katarina će priskočiti
Škanjote će doniti.
Mi vam dare ne pitamo
već blagdane čestitamo.
Ne činite nas stati pred
Vašima vratim
Jer nas bura lati.
Kaška nam je do kolin
*Pomogo vas gospodin.*²⁹

Koledare bi potom, kako je običaj, počastio domaćin rakijom i kolačima ili što je već imao; bademima (*omijendulima*), orasima, domaćim vinom i sl.

2.5. Karnovol

Nekoliko je teorija o podrijetlu naziva karneval. „Prema nekima karneval svoj naziv baštini od latinskoga uzvika *Carne vale!* – Zbogom meso!”³⁰

²⁸ Kazivačica: Rakelina Moškateo, (djev. Dužević, 1938.)

²⁹ Kazivačica: Rakelina Moškateo, (djev. Dužević, 1938.)

³⁰ Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina*, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 171.

Poklade (ili *Karnovol*) u Dolu su se slavile zahvaljujući pomorcima koji su ih takoreći donijeli kući nakon što su ih vidjeli i iskusili na svojim pomorskim putovanjima, pretežito u zemljama sredozemlja. Poklade su u Dolu trajale od Silvestrova (31. prosinca) sve do Pepelnice. To je razdoblje moglo trajati i do devet tjedana, ovisno kada te godine pada Uskrs, točnije, kada određene godine počinje korizma. Poklade su se sastojale od plesova, *tonaca* koji su se organizirali vikendom; subotom i nedjeljom navečer s time da su nedjeljni plesovi završavali ranije kako bi se sljedeći, radni dan, mogao normalno započeti. *Karnovol* je tako zahvaljujući pomorcima ispunio zabavom i radošću to tmurno, zimsko vrijeme u životima Doljana. Razdoblje je to u godini kada nema puno gotovo uopće, poljoprivrednih obveza već samo svakodnevnih kućanskih poslova i zadataka oko hranjenja stoke i slično.

Tako je to razdoblje pogodovalo rađanju novih, mladih ljubavi koje bi nerijetko rezultirale sklapanjem brakova i rađanjem novih obitelji. Ovi plesovi možda podsjećaju na današnje noćne klubove u koje mladi zalaze, ali radi se u mnogočemu o drukčijim plesovima. Naime, njima je prisustvovalo nekoliko generacija, gotovo svi mještani, tak da su na isti ples išli i roditelji i djeca, mlado i staro. Tako su roditelji nadgledali mladost i progledali kroz prste raznim nestašlucima koji su se događali u zagrljajima na plesnom podiju.

Karnovol je grande luongo fešta koja počinje na Silvestrovo, a duro pijet, sedam ili devet nedij (kako koje godišće) do Korizme. Tin adet su donili mornori iz Puiških zemoj (Sredozemlja) i zadoržo se po svim škojima i primorju, koji su u doba renesanse primili njihove običaje. Tuo je štajun di se judi divertiju, luduju, i doju sebi švuog da bi zaboravili na muke i nevoje, koje hi daržidu cilo godišće.

Klapa mlajih ditmanih sve paričo: afito solu di će se toncot, nojde šenjadura (glazbenika, zabavljača), dobije dozvolu od općine, urijedi i paričo rasvitu i sve armizo tako da sve paso u rijedu.

Tonci počimedu u subotu u osam, a finidu oko dvi, a od nedije somo do puol noći, jer se sutra vajo ustat za puoč na lavur.

U soli di se tonco, okolo uz mir su bonki di sididu mame, tijete koje dovedu ćeri, zermone i suside. Na krilo daržidu kapote i imodu uordin da daržidu gvardiju da dica ne bi išli u šćetu, a miridu, štroligaju hoće se kojim pretendijent zadašeno namurat i baš ćapat na baketinu. Baš na toncima se nojveće ormo i akužo jubavi koje se veće putih i matrimonižaju.

U jednomu kantunu na stolu – katridi sidi šenjatur, koji je uomo-primo jer bez njegove harmonike i svirke ne bi bilo tanoc. Svi amaju i štimaju i slodidu mu (donosidu mu iz bifea piće, ćikolote, noronče, da bi bi u morbinu). Toncolo se nojveće ono ča je većina znala: šaltin, vastep, mažurka, lišo, onda, za boje tancadure tango, valcer, ingliš valcer, pok i niki modijerni, lambet pok, parazgvaj i druge „divjarije“. To su više –manje bile melodije šlagera, evergrina koje smo čuli sa gramofona ili su hi donili studijenti, a većinuom iz Italije ili Južne Amerike, a valceri uglavnom Štrausovi.

Da bi se zadovoljilo svakoga pomalo, dovalo se tanac za oženjene (tuot je šenjatur sviro store tonce, sicilijanu, šaltin, rašpu) pa je bilo smišno gledat parove kako se „izdivjoju“. Onda tanac na dražbu. Tuot bi Uprava tanoc bila ćapala lipe šuolde jer su se bogatiji ditmani ćinili „ko je – jo son“, a diguoda bi se bili i potukli. Kako je na toncima bilo i dicije i njima bi se bilo dola okažijun i bome, kako dica ćinila su šarabatonu. Pok je bi tin tanac i za šenjatura. Bi bi ga zamini koguod ko je zno nešto pinku ćeparjat po harmoniki. Šenjatur bi izabro najboju balerinu i tratjalo se da je ona, te večeri mis tanoc. I kako vidite tonci su bili divertimenat, švuog – zabava za sve, i tuot su svi dohodili, od diteta do storih judi. Jedni su se spominjoli, a drugi se nodali, očekivoli, želili fantazirat de će se dogodit merokul, „vivere ešempre pju“.

Tonci su nojpri divertimenat, onda i umitnost, a i erotično ispuhivonje. Ako ste kad gledoli iz ptiće perspektive (to najbolje vidi šenjatur, jer dok sviri gledo lipe i dobre parove, koji mu nikad ćinidu i gulu), vidit ćete kako se pari daržidu, taru, stargaju, brontulaju, uspetoju i u ritmu mužike padodu u trans, ekstazu. Interesantno je da se priko tega pasoje tolerantno. Pok mame i tijete koje pratidu i gledodu tuo kroz parste i trajtaju da tin švuog može biti i baketina da bi se pretendijent ćapo na ljepilo. Puno njih se ovako i ujme (ćapo). Reće se: Kako von je lipo kad ditimon buši divnju u pešnju i ni većega gušta nego ćapot divnju preko bušta, i gilit, gilit pok stargat. Sve se ovo dogođo na toncima.

Nakon tanoc grije se doma. Gvardija (mame i tijete) iskupe curmu, obuću se kapoti i gvardija naprid, a curma iznose, kola – fjakeniz inkunjaduru put doma. Ujedonput se, kako moćki, stvoridu pretendijenti i kako kuo zno i može, ćapaju se šotobraco i na drugu

fožu i tako se grije u kumpaniji. Svi činidu fintu da ne znaju ča se dogođo. Prid kućom na kantunu su zodnji skonsi i vajo ih notat do druge subote.³¹

Na pokladni su se utorak Doljani maskirali. Taj običaj potječe još iz pretkršćanstva. U nekim mjestima maskiralo se i tri dana prije pokladnog utorka pa se to razdoblje nazivalo Velike poklade.³² „Princ Karnevala u Dalmaciji je krnjo, u Istri i Primorju pust, u Zagrebu fašnik.”³³ U Dolu on nosi ime Juraj Karnovol.

Zodnji don karnovola duođe na žežin čiste sride – parvi don korizme. Cilo misto, stori i mlodi su u alergiji. Na škvijeru ili šematuoriju, pok obučeni u maškare, svih veštiti i kulurih, sa mustaćima i barbusima, činidu veliki šušur, halabuku – tejotar, tako da se i tovari po štalima strašidu. Od slame ili goščice napravi se Jurja Karnovala, arlekina i uzjaše na jednega storega tovara. Četiri žbira nosidu nad njin baldakin, a prid njima škrivori i ajunti nosidu veliki libar u kojemu je napišen tastamenat. Na puntamijentima se tuo štije, da svak čuje. Svi koji su debonda načulidu uši da vididu i čuju je i njih ćapalo u remurć. Pok ako i je, činidu kucu, jer ako bi se javno afrontali, bilo bi još gore – ćapali bi ga inberlino i rekli da je injoronte. Usput su judi darivali Jurja jojima, suhim mijesom, a niki i šuoldima, pok se tuo sve hronilo za učinit pašt na puol korizme. Malo prid puol noći prošti se je cili tastamenat, zatonco zonji tanc, a Jurja Karnovala na šematorij užeglo uz takovu tarameju i halabuku, da je valo zatvorit uši bunbokuom da se ne bi ogluhlo. I zakantalo se „Oboj Jure Karnovale, di su ti one tuste pinjate ... Sva curma, obišenih ušiju – nostalgčno, šoto –kucu, duboko uzdahne, grije svak put doma u nodi da će bit boje i da ćedu bome doškot i drugi karnovol, a da će tuo vrime žvijelto pasat.

Sutradon je mezo svijetac „Čisto srida”. Judi grijedu u crikvu na misu, niki se ispovididu i pričijestidu, da bi im bili oproščani grisi, kojih ni bilo malo. Šjer kurot iz jednega pijatića vazimje pinkicu luga i svakome posipje po glavi uz reći, „In nomine Padre... Spomeni se, čoviče da si prah i da ćeš se u prah preobratiti, amen.” Svak se tad malo inkanto i propenso, ča je sve grubo učini za vrime karnovola. Reka bi, mea kulpa, a malo posli i ma neka, inšoma paso som kruto lipo ovin karnovol, a bilo bi mi drogo da doškon i drugi i tako i uvik naprid još jednoga, a svako godišće ću se na

³¹ Posinković, Zorislav, *Karnovol. Tartajun (Prva dolska informativno-zabavna publikacija)*. 2011, str. 7.

³² Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina*, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012, str. 156.

³³ Isto, str. 171.

*„Čistu sridu" ispovidit i pričijestit i reć kulpa mea i grisi će mi bit od Boga oprošćeni.
Jer tuo su lipi grisi. Amen.*³⁴

2.6. Cvitnica

Cvjetnica je nedjelja prije Uskrsa i posljednja nedjelja u korizmi u kojoj se slavi Kristov ulazak u Jeruzalem. Narod ga je pozdravio mašući palminim i maslinovim grančicama. Na misi Cvjetnice čita se ili pjeva muka Kristova; svi se događaji od Kristova uhićenja, preko bičevanja i raspeća do uskrsnuća čitaju i to obično po ulogama. Tako svećenik čita ili pjeva Kristove riječi dok ostali čitači imaju druge uloge.

U Dolu je za Cvjetnicu običaj, umjesto nošenja pojedinačnih grančica masline ili koje druge biljke na blagoslov, sakupiti velik svežanj grana masline, lovora i kojekakvog drugog bilja i to nositi na blagoslov. Dio se tog „blagoslova" stavi u kuću, a dio se stavi u polje; da se i ono blagoslovi.

Kad bi nos mlode bili pitali koji von je nojdraži štajun od godišća, mi muški, bi uglavnom odgovorili, vrime od Cvitnice. Ni u ono vrime bilo toliko interesantno za nos dicu, ni vrime od Božića, čak ni vrime od Mlodega lita. Ni tuo još bilo vrime od plastičnih igračkih, mobitelih, plejstejšn (playstation) itd. Bilo je dobro ako se ćapo kojim cukarin ili ćikolota za svietu Luciju i svietega Mikulu.

Puno će se vos pitat, zoć Cvitnica. Zatuo jer smo na Cvitnicu nosili polmu, a polma se naravno, ploćala. Bilo je nojvažnije ća ranije pitat svuojtu, suside pa i one okolo za nosit polmu. U moje doba, ni nos bilo puno muških u naše selo, tako da smo uglavnom bili raspoređeni po dvuorima. Kad bi stariji fermali nosit, a uglavnom je tuo bilo kad bi finili osnovnu skulu, bilo je nojvažnije ćapat njihov konfin. Zatim je vajalo pitat ća ranije, a ako si uspi da ti reće da osiš, tuo je znaćilo da si zagarantiro i za ubuduće.

Na žežin Cvitnice otac bi iša ubrat maslinovinu, a mama bi bila ubrala javor, zumurod i rutu na Radine. Kad bi otac duošo doma iz poja, uon bi to spoji u jedno brime i vijezo sa jednin bilin konopuon koji je bi somo za tu potribu.

Kako u ono vrime nismo imali auto, dok son bi manji otac bi mo pomoga donit polmu do crikve. Posli son je som nosi na rame, a ni baš bilo ni blizu. Ni bi lipi

³⁴ Posinković, Zorislav, *Karnovol. Tartajun (Prva dolska informativno-zabavna publikacija)*. 7. 2011, str. 7.

kompliment zakasnit na misu, jer bi ti bili rekli da polma ni blagoslovljena. Zatuo se uvijek prišilo da se duojde navrime. Polma bi se stavila isprid molega oltora uvijek nastojeć je staviti na misto di je lašnje vazest. Nakon blagoslova, vazeli bi polme i hodili sa njima za procesjun oko crikve. Pošto je na Cvitnici vela misa, jer se štije Muka, jedva smo čekoli kad će bit gotovo. Jer čim pri ispravimo u crikvu, pri ćemo duoć doma i moć podilit polmu. Na Cvitnicu je nakon mise izloženo Svieto Otajstvo, pok bi bilo nojgore kad bi te ćapalo da kako ministrant ostaneš na uru klanjanja odmah iza mise.

Kad bi došli doma, mama bi razdilila polmu na onoliko dilih koliko son ih mora odnit. Tad bi vaze polme i podili hi onima ča su mi rekli da hi donese. Naravno za tuo son dobi šuolde. I tuo svoje šuolde. Kako je tuo bilo lipo imat svoje šuolde da ne moraš pitat mamu kad hoćeš čoguod kupit. Ujutro u skuli, mi muški, bili bi se među sobon raspitivoli koliko je kuo dobi. Bilo je tuote i suprašovanja ali koga briga za tuo. Glavno da su šuoldi u žepu.

Polma se nosila u poje kako blagoslov i vezala s ena kojim pol od luozja, na koje stablo ili ubolo u koju višu gomilu. Blagoslov je vajalo odnit u poje uvijek pri svetega Morka, kad je bi blagoslov poja oko crikve.

Nošenje polme se nastavlja u Dolu iz generacije u generaciju, i oni kojima si ti nosi pri uglavnom njihovi potomci nose sad von. Tako son jo nosi pokojnemu barba Jurju, pokojnemu Jakovu, a evo meni sad nosi Gabrijel.³⁵

2.7. Veliki petak

Uskrsu prethodi sveto trodnevlje. „Veliki petak zajedno sa Velikim četvrtkom i Velikom subotom čini Vazmeno (Sveto, Veliko) trodnevlje. Slavi se petkom prije Uskrsa. Na Veliki petak kršćani se sjećaju Isusove muke i ovozemaljske smrti na križu, kojom je Isus Krist otkupio svijet. Većina dana provodi se u molitvi uz strogi post. Za kršćane je taj dan jedan od najvećih u godini. Toga dana oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća, oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Na taj dan ne slavi se misno slavlje, već obredi Velikog petka. *Kanta se Muka Isusova*, otkriva se i ljubi križ, te se pjeva *Gospin plač*. Nekoć se *Plač* pjevao i kroz cijelu korizmu kako u crkvi, tako i po kućama uvečer.“³⁶

³⁵Kazivač: Šurjak, Damir, *Polma, Tartajun (prva dolska informativno-zabavna publikacija)* 14, 2018, str. 13.

³⁶ Dragić, Marko. *Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće Passion as an Inexhaustible Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine 2, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina 2, Zbornik radova VII. i VIII. međunarodnog

2.7.1. Za Križen u Dolu

Procesija lokalnog naziva *Za Križen* najznačajnija je pasionska pobožnost koja je na otoku Hvaru uvrštena u popis svjetske nematerijalne baštine UNESCO-a. Jedna je to od rijetkih obredno-religijskih tradicija na UNESCO-vom popisu. Takve tradicije „imaju biljeg rijetke posebnosti”³⁷ *Za Križen* nije jedina pasionska pobožnost na otoku Hvaru, neke nisu zaživjele, a neke, manje poznate, održavaju se i danas. Tako na Hvaru postoji procesija po Božjim grebima, Teoforična procesija Velikog Petka, pobožnost maračkih petaka (najviše u gradu Hvaru i Vrboskoj), a valja spomenuti i pobožnost u čast pet Isusovih rana.³⁸

Pobožnost križnog puta kao takva počela se širiti krajem 17. i početkom 18. stoljeća zahvaljujući svetom Leonardu da Portu Mauruziju. Postojali su i prije oblici ove pobožnosti ali upravo je taj svetac formirao Križni put koji se sastoji od četrnaest postaja i koji je potom osvojio naklonost Crkve. Tako je papa Benedikt XIII. bulom 1726. godine ovlastio franjevce da tu pobožnost njeguju. „Ovoj pasionskoj pobožnosti na Hvaru valja pokloniti posebnu pozornost budući da je na ovom otoku prihvaćena i slavljena s neobičnim zanosom.”³⁹ Ona se na Hvaru javlja vjerojatno početkom 16. stoljeća kada su se pojavile prve zasebne župe.

Osim one svima dobro poznate procesije „Za križem“ koja povezuje središnji dio otoka, u isto doba, u 15. st. i na ostalim dijelovima otoka razvijaju se slični tipovi procesija. Procesija koja će ovdje biti obrađena je ona koja povezuje Dol i Stari Grad i zasigurno možemo reći da svoj začetak ima u 15. / 16. st. Ovaj zaključak nameće nam se kada pogledamo staru oltarnu palu iz 16. st. koja se nalazi u župnoj crkvi. Donji dio pale prikazuje bratime u tunikama za vrijeme procesije.

Ova pučka procesija dugi se niz stoljeća održavala između Staroga Grada i Dola. Iz svake župe krenula bi svoja procesija i po putu se nisu susretali. Procesija iz Staroga Grada ukinuta je neposredno pred II. svjetski rat uz obrazloženje da je bio slab interes. Da je interes bio slab i zbog zastrašivanja naroda svjedoči i događaj kada je preko puta kojim je prolazila procesija iz Dola bio, preko noći, napravljen zid da se ne može proći. Taj zid sami su sudionici procesije uklonili i nastavili procesiju. To se zbilo

znanstvenog simpozija Proceedings of Seventh and Eight International Scientific Symposium Vitez, Zagreb, 2012., str. 332.

³⁷ Škunca, fra Bernardin. *Za Križen na otoku Hvaru*; Zagreb: Glas Koncila, 2013., str. 10.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto, str. 64-65.

na dijelu puta kroz Strone gdje je put najuži. Doljani i danas na svaki Veliki petak rano ujutro kreću za Stari Grad. Specifičnost ove procesije je što se u procesiji ne nosi samo jedan, već 5 križeva i to po točno određenom redoslijedu. Do početka 20.st., kada su dva križa kupljena i poklonjena crkvi, najvjerojatnije su u procesiji bila samo tri križa, i svaki je predstavljao svoju crkvu! Križ od Muke koji potječe iz stare Crkve sv. Mihovila vjerojatno je bio glavni u procesiji, a nositi taj križ uvijek je bila iznimna čast. Još jedna zanimljivost, križevi se za vrijeme procesije ne pokrivaju crnim velom (crux vellata) kao u drugim mjestima otoka. Naime taj je običaj ukinut nakon Drugog vatikanskog koncila, a do tada su križevi bili zamotani crnom tkaninom sve do Velike subote. Obred zamatanja križeva odvijao se na Gluhu nedjelju. U ostalim župama u središnjem dijelu otoka Korpus se i dalje prekriva crnim velom.

Križevi su oduvijek kretali prije zore u 3 sata, a kasnije u 4 sata na Veliki petak. Iz župne crkve Sv. Mihovila po putu kroz Stončića dvor te niz Stagnu do Križa, a od Križa do Crkve sv. Marije. Iz Sv. Marije put se nastavljao ispod Ploče, preko Lastovca i Gorice te se malo prije Crkve sv. Roka dizao na put kojim se išlo pored Petrole do Stron. Po putu od Stron se išlo sve do okomito na put od Križa od Starog Grada kojim se spuštalo sve dok se ne dođe do okomitog puta kojim se išlo sve do kuće Žizeta južnije od sv. Nikole. Od Sv. Nikole prema Sv. Petru pa Sv. Roku pa kroz Sridnju kolu do Sv. Stjepana. Od Sv. Stjepana preko trga Ploča pa pored peškarije do Križa starogradskog pa prema Sv. Jeleni pa cestom sve do Rapišća, a od Rapišća po starom putu do Crkve sv. Ane. Zadnji dio puta išao je od Crkve sv. Ane putem Pod bardo do župne crkve Sv. Mihovila.

Na ovaj put od približno 10 kilometara, od kada seže sjećanje živih svjedoka i usmene predaje, išlo je uvijek 4 ili 5 križeva koji su Križonoše birale na javnoj dražbi koja se odvijala na šematoriju ispred crkve na Cvjetnu nedjelju. Početkom 1950- tih taj se običaj napustio i počelo se sa zapisivanjem za nošenje križeva.⁴⁰

I danas se isključivo muškarci i momci, pa i muška djeca zapisuju za nošenje križa. Muška djeca se često zapisuju već po rođenju. To posebno vrijedi za križonoše u procesiji koja kreće iz Jelse stoga što je interes iznomno velik, pa se na red dolazi tek za dvadeset ili čak trideset godina. U Dolu križonoše ne čekaju toliko dugo na tu čast već se čeka od pet do deset

⁴⁰ Stojković, Vilma, dipl. restaurator-konzervator; Moškateo, Ivica, prof.: <https://www.tartajun.hr/za-krizem-dol/> (pristupljeno 6. svibnja 2021.)

godina na red, a to je stoga što je Dol puno manji u odnosu na Jelsu pa je i manje potencijalnih križonoša iako križonoša može biti i netko tko se nije izričito rodio u Dolu već je Doljanin podrijetlom.⁴¹

Ova pasionska pobožnost iz godine u godinu privlači mnoge goste pa se procesiji pridružuju i ljudi željni ovakvog pokorničkog čina, a i oni koji jednostavno žele svjedočiti održavanju tradicije stare stotine godina. Možda nije tako popularna kao hodočašćenje Gospi Sinjskoj ali to ćemo pripisati geografskoj izoliranosti otoka Hvara.

2.8. Prvi maj

Prije se prvoga svibnja svetkovao blagdan svetoga Filipa i svetoga Jakova Mlađega taj se dan naziva i Filipovo i/ili Filipovlje. Prvi svibanj se, također, nazivao: „Dan cvijeća“ u Rogoznici; „Dan od robe“ u Vrpolju, Murteru, Jezerima, Srimi; „Dan mladeži i zaljubljenih“ u Pučišćima na Braču.⁴²

Kad je bi prvi maj, ča bi ti bi... bili bi ti stavili bor, zamisli, na krov od kuće bi ti bili stavili bor sa ukrasima, kome si bi drag, ako se komu sviđaš onda bi bi okićen cvijećem i svin lipin ili ako ste prijatelji. Ali ako su imali nešto protiv tebe ako si in se bi zamiri, onda bi ti bili digli bor i obisili na njega šta ne valja: visili su krpe stare i tako.⁴³

2.8.1. Maži

Ča su bile maži? Non ženskima je nojdrože bilo poslin Uskarsa kad su počinjole Maži, tako su to zvoli, vrime kad su mladići, da bi se pokazali koja in je divnja droga, nosili cviće i ostavijoli ga oko kuće, na stablo, isprid vrot, na balkon, na ogradu... Di bilo, ali bi se ostavila i kartulina ili potpis da se zno ko je to ostavi. A ni sve ostavolo somo na cviću. I kantalo se serenade. I pismice. Kako ova:

⁴¹ Kazao 8. svibnja 2021. Hrvoje Dužević (rođen 1976. u Splitu), križonoša u Dolu na Veliki Petak 1999. godine

⁴² O tome više: Dragić, Marko. *Prvosvibanjski običaji i ophodi u folkloristici Hrvata i europskom kontekstu*, u: Između dviju domovina, Zbornik Milorada Nikčevića, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet; Crnogorsko kulturno društvo „Montenegro-Montenegrina“, Osijek; Hrvatsko-crnogorsko društvo prijateljstva „Croatica-Montenegrina“ RH; Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, Osijek, travanj 2011., str. 257-282.

⁴³ Kazivačica: Katica Moškateo (djev. Moškateo) u Dolu na Hvaru, 17. svibnja 2019.

*Na dobro ti doša
Parvi don maja,
Da se veselidu
Svi anđeli od raja.⁴⁴*

*Anđeli će doći
Krunu će doniti,
tebi će je dušo
na glavu staviti.⁴⁵*

* * *

*Spomeni se ti mladice
Sa osviće dan Cvitnice.
Sakrij krunu, pokrij cviče
I narješi dragom lice.*

* * *

*Dobra večer uzorita,
Ti Danice plemenita.
Koja rijesiš rajske dvore,
Koja sjajiš prije zore.*

*Da si od srebra il od zlata
Izašla bi ti na vrata
Il na vrata il ponistru*

⁴⁴ Kazivačice: Sestre Pavičić 2018. *Zaboravljeni običaji – Maži. Tartajun* 14. str. 17.

⁴⁵ Isto.

Da ja vidin tvoju sliku.

Tvoju sliku od ljubavi

Ne mogu ti zaboravit.

Ti si vilo lipa stvora,

Jubaznog si razgovora.

*A činilo se i svakakvih divjarijih, ča guod bi kome palo napamet. Okli bi se zakantalo intrali bidu mladići u kuću pok bidu se igrale korte i čoguod drugo ča je u tuo doba bilo modijerno.*⁴⁶

Bile su serenade i došli bi pjevati pod prozor.

2.9. Pohodjenje blažene Djevice Marije – mjesni blagdan u našem Dolu

Spomendan Pohodjenja blažene Djevice Marije svetkuje se 2. srpnja i u Dolu je to *fešta od mista* kako se često mjesni blagdani nazivaju u Dalmaciji. Povodom ovog blagdana svečano se uresi dvorište mjesne crkvice sv. Marije, po kojoj Dol i nosi ime Dol svete Marije. To se ukrašavanje obavi na neočekivan način. Naime, dvorište crkvice se ukrašava cvijećem iz vrtova mještana koje su djeca prethodne noći ukrala. Tako se to zove, krađa cvijeća i u tome djeca posebno uživaju; te noći dječje kliktanje para ljetnu sparinu a karijole i poneko drugo pomagalo u prenošenju tegli cvijeća do crkvice. Djeca se natječu međusobno i broje tegle cvijeća koje su donijeli a obično ih krađu u grupicama od nekoliko djece. Neki tako pri krađi drže stražu dok se drugi tiho uvlače u dvorišta. Mještani nerijetko tegle cvijeća skrivaju u sumrak kako bi izbjegli vraćanje istih kući ujutro nakon mise. Zato je potrebno krenuti u pohod dovoljno rano da se preduhitri Doljane u skrivanju tegli a dovoljno kasno da se krađa odvije pod okriljem noći.

Kralo se cviće i sakrivalo pridvečer dan prije kad padne mrak kad nema nikoga jer neće niko ti dozvolit ko goji cviće da mu ga ti nosiš jer bi ga bi razbija (pitar). Onda bi

⁴⁶ Kazivačice: Sestre Pavičić 2018. *Zaboravljeni običaji – Maži. Tartajun* 14, str. 17.

*se čekalo da svit zaspe i onda bi uzeli te pitare iz dvora po cilon mistu i nosili Gospi ispri crikve sutra za na misu da se okiti da bude lipo.*⁴⁷

Ovaj je običaj najzanimljiviji djeci ali i mladima i odraslima. Zaživio je i danas.

3. Dolske povijesne predaje o kraljici Teuti

Predaje su vrsta usmenih priča. Karakterizira ih vjerovanje u istinitost njihova sadržaja.⁴⁸

U prapovijesnoj i antičkoj epohi indoeuropski narod Iliri živjeli su na zapadnomu Balkanu. Prema rimskom povjesničaru Apijanuu (2. st. prije Krista) Iliri su nastanjivali područja iznad Makedonije i Tracije do Dunava. Ujedinitelj ilirskih zemalja bio je kralj Agron.⁴⁹

Ilirska kraljica Teuta, premda oskudno povijesno navođena, u narodnoj predaji Hrvata uvelike je opjevana i spominjana. „Predaje su izvorno zabilježene u: bokokotorskom zaljevu, Hvaru, Visu, Svecu (nekadašnji otok Sv. Andrija kod Visa), Pločama, Širokom Brijegu, Tomislavgradu i Jezeru kod Jajca. Pored usmenih predaja o kraljici Teuti svjedoče i ostatci njezinih dvora. Neki mikrotoponimi, također, čuvaju uspomenu na ilirsku kraljicu Teutu. Mnogo je predaja koje kazuju o zakopanom Teutinu blagu kojeg su mnogi kroz minula vremena uzaludno pokušavali pronaći.”⁵⁰ Teuta je vladala ovim (dalmatinskim) prostorima od 231. do 228. pr. Kr. Stoga ne čudi što su se priče o njoj prenosile s koljena na koljeno; ljudi vole plavu krv svojatati. Postoje legende o ilirskoj kraljici Teuti koje se i danas prepričavaju na prostoru Dola. Tako se u Dolu, kao i drugdje, pripovijeda o Teutinu skrivenom blagu, točnije, o Teutinu *zlotnon siću*⁵¹.

TEUTA I JELŠONSKA VODA

⁴⁷ Kazivačica: Katica Moškateo (djev. Moškateo) u Dolu na Hvaru, 17. svibnja 2019.

⁴⁸ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 273.

⁴⁹ Dragić, Marko. Ilirske teme u suvremenom narodnome pripovijedanju, «Osmišljavanja» Zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, FF –Press, priredio Vinko Brešić, Zagreb 2007, str. 153.

⁵⁰ Dragić, Marko, Hrvatske povijesne i etiološke predaje o ilirskoj kraljici Teuti, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 16 (2), Kršćanski akademski krug (KRAK), Zagreb, 2018., 280.

⁵¹ sić – bakrena posuda za vodu.

Kako je poznato, u Dolu je stolovola krajica Ilirih Teuta. Uvijek se govorilo da su njezini dvuori bili u onu bondu, povar kuće Filipovih. U vrijeme kad je krajica Teuta vladala ovima krajima, kroz Duol je stalno teka potok od Krušvice. Baš u tin potok, kako se govorilo, utopi se Teutin sin. Ona sva žalosna, naređuje svojim podanicima da zatvoridu tin izvor vodije. Kako je izvor zatvoren, voda je nošla nove pute i govorilo se da je baš ova voda izbila u jelšonsko poje na ono misto di se i danas puje voda. Ne znon je radi ovega ili čega drugega, ali ovoj vodi su često dodovali onin pridjev „ludo“ jelšonsko voda.⁵²

TEUTIN ZLOTNI SIĆ

Predaje o Teuti govore da je utopila zlotni sić u gustirnu ča je na putu do Filipovih. Govorilo se i da je imala kvočku s pilićima koje je nikud zakopala i da se tuo nahodi pod njihovu kuću. Tamo ni pri, za vrijeme Teute, bila ta kuća tako da more bit da je tuo istina. Govorili su da se fundamenti nahode pod tuom kućom. Teuta je u Dolu Sv. One sagrodila i duvor. Kad su gradili crikvu, odnili su tuo stinje za grodnju, tako da su ostali somo fundamijenti. Na putu je osto somo mir, ali još se vidi starinsko grodnja.

Mi pri Teutu nismo zvoli Teuta, nego Buta. Kad se Filipova ćijer udovala, stavili su u testamenat:

Dobra von je balerinka

Ispod Bute Roić Vinka⁵³

LEGENDA O TEUTI

Dol Svete Gospe Blažene, Dol Svete Marije, zvo se Virduol, kako u njega izvire jedon vir. Posli se zvo Gospe Dol. Dol Svete Ane zvo se Cikindol jer je u njega bila fabrika cekina krajice Teute. U Dolac, kad smo mi još išli u skulu, nahodili su se cekini. Govoridu kako je Teuta činila šolde dok je živila ovuod. Ljudi su bili govorili da je utopila zlotni sić i da je zakopala zlotnu kokoš sa pilićima. Na temu mistu su i fundamenti od njenega duvora. Ništa osim fundamijentih. Kad se gradila crikva sve su stinje odnili za crikvu i sve to razgradili. I sad ni ništa za vidit nego somo fundamijente store di se nahodidu na mistu di je ona živila. Onda kad su naši činili pute, stavili su

⁵²Kazivačica: Lucija Šurjak, rođ. 1935. <https://www.tartajun.hr/legende-o-kraljici-teuti/> pristupljeno 4. svibnja 2021.

⁵³ Kazivačica: Margarita Roić, djev. Milatić, 1921. <https://www.tartajun.hr/legende-o-kraljici-teuti/> pristupljeno 4. svibnja 2021.

ploču doli kod Tometa, na Govnjur. Tuote su stavili i napisali : Teutino šetalište. Tuo se šetalište diže put Roića dvora, na livu ruku.⁵⁴

KOVČKA SA ZLOTNIM PILIĆIMA

Govori se da je krajica Teuta zakopala na Purkinemu kuku zlotnu kvočku sa sedan zlotnih pilićih. Od tad je puno svita kopalo na Purkinemu kuku da bi nošlo tu kvočku. Tuo se vidi po rapima na srid Vele gomile. Olma blizu se nahodi Vilino stina. Veliko stina okle puče pogled na cili Duol ,a govoriđu da je tu stinu Vila tuote donila na glovi.⁵⁵

TEUTA I GRUMEN ZLATA

Stara susjeda do mene bila je meštrovica, šjora od meštra. Ona mi je pričala dosta tih priča vezanih uz Dol i općenito otok. Ostala mi je u pameti priča o kraljici Teuti za koju je povijesno dokazano da je obitavala na području Hvara, a u prvom Dolu je napravila ljetnikovac. S obzirom a je Dol izoliran od tramuntane, a služio je i nastao kao skrovište od navale raznih barbara na grad Faros, odnosno Fariju. Tada su u Dolu uglavnom prebivali stariji ljudi, bolesnici i djeca da ne bi bili poharani o tih barbarskih naroda. U drugom Dolu, odakle sam ja, pedeset metara od moje kuće, teče ogroman potok kojije nestao dolaskom bora na Hvar. Nije točno jasno kako je taj bor došao na otok. S dolaskom na otok nestao je potok Krušvica, zato jer se bor vrlo brzo proširio po otoku i više voda nije bila protočna. Austro-Ugarska je, nazad sto godina, napravila takozvane pumpurele koje su suzbijale snagu potoka, iako su one danas bezvrijedne. Kroz to vrijeme postoji priča o kraljici Teuti koja kaže da je izgubila najmlađega sina u potoku Krušvica. Kad je došla na otok, bacila je grumen zlata i kletvu na taj potok što se na kraju i obistinilo. Potok više ne teče, već samo figura. Ta me priča najveće kopkala jar sam kao dijete i sam dolazio tražiti Teutino zlato.⁵⁶

TEUTINI DVORI

Kraljica Teuta napravila je dva građevinska zdanja u Dolu. Prvi je u prvemu Dolu iznad Njokotovih dvora gdje je ljetnikovac. Moje mišljenje je da je to bila samo građevina za prevariti barbare koji su u to vrijeme postojali. U drugom Dolu napravila

⁵⁴ Kazivačica: Margarita Roić, djev. Milatić, 1921.-2013. ispričovijedila Ani Roić 2012. godine; <https://www.tartajun.hr/legende-o-kraljici-teuti/> pristupljeno 4. svibnja 2021.

⁵⁵ Kazivačica: Raketina Moškateo, (djev. Dužević, 1938.); <https://www.tartajun.hr/legende-o-kraljici-teuti/> pristupljeno 4. svibnja 2021.

⁵⁶ Kazivač: Ivica Pavičić, (rođ. 1979.); <https://www.tartajun.hr/legende-o-kraljici-teuti/> pristupljeno 4. svibnja 2021.

je Teutine dvore kao svoju pravu rezidenciju, a u prvomu Dolu, ovaj ljetnikovac. Danas je sve ovo neprohodno, a još su jasno vidljiva četiri zida i temelji, iako je sve to skromno. Teutini pravi dvori su u drugomu Dolu, to je bilo veliko zdanje, ali je sad prekriveno šumom i gotovo je nemoguće doći do tega i otkriti ga.⁵⁷

4. Starinske igre

4.1. Igre omjenduli

Doljani su oduvijek, iako se nisu mogli pohvaliti materijalnim bogatstvima, znali zabaviti se. Tako su i djeca doljana za Vodokaršća igrala razne igre ni manje ni više nego bademima, ili, kako ih oni nazivaju, omijendulima. „Za vrijeme Vodokaršća i tijekom siječnja i veljače muška djeca igrala su na bak i na šake, a muška i ženska na sutu.”⁵⁸

4.2. Bak

Bak je bio veliki odabrani bajam koji bi se kroz njegovu sredinu probušio, kroz rupu provukao špag kojim bi se na jednoj strani napravio grop, a na drugoj bi se ostavilo oko pola metra špaga. Na zemlji bi se napravio krug promjera pola metra. U sredini kruga stavljao se jedan bajam protivnika i ako bi se vrteći od lakta s bakom pogodio bajam i pri tom ga izbacio iz kruga, bajam je tvoj. Pojedini igrač je imao pravo na tri pokušaja za izbaciti protivnikov bajam iz kruga. Nakon što je iskoristio tri pokušaja, igrač stavlja svoj bajam u sredinu kruga, a protivnik ga pokušava svojim bakom izbaciti iz kruga. Ako bi protivnik uspio izbaciti iz kruga u tri pokušaja, dobio bi taj bajam.⁵⁹

4.3. Suta

Za igru na sutu trebalo je naći jedan plosnati kamen težine jedan do dva kilograma, ali važno je da taj kamen ima jednu udubinu na sebi, po mogućnosti na sredini. I kod ove igre igraju po dvije osobe, a svaka ima 5 bajama koje se lagano bacaju na taj kamen koji se zove suta. Ako su kod bacanja bajama na sutu ostala dva ili četiri bajama (parni brojevi), bajami ostaju igraču, a ako ne, onda sve bajame dobiva drugi igrač. Za sutu može poslužiti kameni

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Carić, Damir (2018.) *Običaji za Vodokaršća. Tartajun* 14, str. 11.

⁵⁹ Isto.

*prag od vratiju, ako ima i malu udubinu gdje bi bajami ostali. Na sutu se igra par-nepar samo što se ne izvikuje kao u Dalmatinskoj zagori, već vještina bacanja bajama određuje hoćeš li u konačnici dobiti ili izgubiti.*⁶⁰

4.4. Šake

*Igra na šake se također igrala u vrijeme Vodokaršća, a igrala su je isključivo muška djeca. Šaka je pločasti kamen promjera dvadeset do trideset centimetara. Na ravnoj zemljanoj površini napravila bi se crta na zemlji i sa određene udaljenosti bacala od lakta šaka tako da leti, a ne da naglo padne na zemlju. Dakle onom kome šaka bude bliže crti on je pobjednik. Igralo je najmanje dvoje, a poželjnije je da to bude četiri do pet igrača.*⁶¹

5. Odlazak mladića u vojsku

*Kad se išlo u vojsku onda bi se skupila ekipa, kako je malo misto pa je svak sa svakin pod ruku pa bi ga pratili do vapura...*⁶²

Oj, vapore pukla ti propela

*Što si moga dragoga odvela.*⁶³

Kad se ujutro pratilo na trajekt čak se pratilo do vojarne uz pjesmu.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Isto.

⁶² Kazivačica: Katica Moškateo (djev. Moškateo) u Dolu na Hvaru, 17. svibnja 2019.

⁶³ Kazivačica: Katica Moškateo (djev. Moškateo) u Dolu na Hvaru, 17. svibnja 2019.

Rječnik

...*da zatvoridu tin izvor vodi je* – da zatvore taj izvor vode

Adet – običaj

Afito – iznajmi, uzme u najam

Akužo jubovi – tad se najviše akužo ljubavi; tad se najviše rodi ljubavi

Armižati - osigurati

Bak - vrsta igara sa bademima

Bakalor - bakalar

Bićerini – male čaše za žestoko piće poput rakije

Blazinje – jastuci

Bložene Divice – Blažena Djevica (Marija)

Bocunići – bočice

Bodnji don – badnji dan

Bonak – klupa

Bonda- strana; Na onu bondu-Na onu stranu

Bruškin – četka za ribanje podova

Crikva – crkva

Curma – zbirna imenica koja označava skup djevojaka

Čorno vinuo – crno vino

Ćijer – kći

Ćikolote – čokolade

Ćimule – prokulice, vrsta povrća (vrhovi zelja koji ide u sime)

Daržidu se – drže se

Ditimon – mladić

Divertimenat – zabava

Divnja – djevojka

Don - dan

Dota – miraz

Duol – Dol, mjesto na otoku Hvaru

Duoša - došao

Duroti - trajati
Dvuor – dvor
Fabricijer – čovjek koji je na ispomoć župniku u župnim obavezama, remeta po jedan iz svakoga Dola
Fameja - obitelj
Finiti – završiti
Foljen - hvaljen
Fundamijenti – temelji
Gilit – škakljat
Glos – glas, trač
Glova - glava
Govoridu – 1. l. mn. prezenta glagola govoriti
Grande luongo fešta – veliko i dugo slavlje
Gvardija – straža, ovdje se odnosi na skupinu roditelja koja je nadgledala djecu
Hi – nenaglašeni oblik genitiva osobne zamjenice u 3. licu množine; njih, ih
Hrustuli – kroštule, vrsta kolača
Inkonjadura – kaldrma napravljena lomljenjem kamena i postavljanjem u zemlju
Intrati - ući
Isfregati – izribati
Ist - Jesti
Jelšonsko – koji pripada Jelsi, mjestu na otoku Hvaru
Kantaduri – pjesme
Kantati - pjevati
Karnovol – karneval
Katrida – sjedalica
Kofa – košara, torba, ponekad znači i kava
Kolendijot, kolendat – pjevati blagdanske pjesme pred tuđim vratima
Koloč - kolač
Kovetur – lijepi prekrivač za krevet koji je nevjesta donosila u dotu
Kroj - kralj
Krokonat – vrsta kolača
Lavur – posao, rad

Lecijuni – lekcije
Leturin – cedulja
Maslinovina – maslina
Matrimonižaju – vjenčaju
Merokul – čudo
Mortvi – mrtvi
Nahoditi – stajati, nahodidu – stoje
Namišćati – namještati
Non – nama
Obid - ručak
Odgovoridu – 3. l. jd. glagola *odgovoriti*
Omijendule – bajami, bademi
Ordin – zadatak
Ormati se – ljubovati
Pargatuorij - čistilište
Parićat – pripremiti
Parva – prva
Pašurate - kolači
Pijet – pet
Pinku - Malo
Počijet – (za)početi; Počimola - počinjala
Podpuntat – poduprijeti
Polušijati – prati odjeću, robu kuhanjem s pepelom
Popuodnije - poslijepodne
Porojenje - porođenje
portafrut - staklena zdjela za voće i kolače
Portafrut – zdjela za voće, obično staklena i obavezno velika
Posteja – postelja, krevet
Posvijetiti - posvetiti
Poznoto – poznato
Pritendijent – potencijalni zet
Procesijun – procesija

Puje – teče (voda)
Puod – pod
Rape – rupe
Rožonjac – vrsta kolača od kruha i badema
Sagrodila – sagradila
Sić – ćup
Skula – škola
Slomnica – krevet od slame
Solur – sular, prostor poput malenog balkona ispred ulaza u kuću na koji se penje stepenicama; u kuće se obično ulazilo preko sulara na prvom katu jer su u prizemlju bile konobe
Somo – samo
Stargaju, taru – trljaju jedno o drugo
Stinje – stijenje
Sukonac – vuneni prekrivač za krevet koji su imalasiromašnija kućanstva
Susistvo – susjedstvo
suta – vrsta igara sa bademima
Šenjadur – glazbank, zabavljač
Škafetini – ladice
Škanjot – vrsta kolača, suhi okrugli kolač promjera 30-ak cm
Škoj – otok
Štajun – doba
Štivjenje – čitanje
Štramac – madrac
Šufit – tavan, potkrovlje
Tonac – ples, plesnjak
Tuo – to
Udovala – udavala, od glagola udati se
Uje - ulje
Uspetoju se – napinju se
Veće putih – često
Vir – izvor

Vižitat – vidjeti, provjeriti, pregledati

Vodokaršća – naziv za Bogojavljenje ili sveta tri kralja; na taj blagdan se posvećuje, *krsti*, voda, odatle naziv

Zakantati - zapjevati

Zdrovje - zdravlje

Zlotni- zlatni

Zoč – zašto

Zvo – zvaó

Žmul - čaša

6. Zaključak

Vjera uopće, pa tako i crkveno-pučka baština igraju veliku ulogu u formiranju identiteta nekog mjesta. Tako je i u Dolu na Hvaru gdje su gotovo svi običaji povezani sa Crkvenim blagdanima pa se može reći da se tradicijski život toga mjesta odvija u skladu s Crkvenom liturgijskom godinom i blagdanima uz običaje specifične za to mjesto. Bogatstvo običaja koje nosi Dol na Hvaru naizgled je nepoznato, ali itekako važno jer je dio tradicijskog bogatstva Hrvata. Onoliko koliko je važno na lokalnom planu, toliko je važno i vrijedno na nacionalnom planu. To ponajviše dokazuje sudioništvo Doljana u procesiji *Za križen* koja je pod zaštitom UNESCO-a.

Mnogi običaji žive i danas, a neki su se, nažalost, izgubili. Važno je običaje čuvati, legende prenositi, igre i pjesme ne zaboraviti. Sve to dio je identiteta mjesta, pa tako i mještanina. Kada bi se oni napustili, a stanovništvo se prepustilo i postalo puki dijelac „globalnog sela” koje živi neprekidno povezano internetom i ostalim medijima, tada bi ono izgubilo identitet i individualnost a ljudi više ne bi imali što naučiti jedni od drugih.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača

Rakelina Moškateo, (djev. Dužević, rođ. 1938.) u Dolu na Hvaru

Katica Moškateo (djev. Moškateo) u Dolu na Hvaru

Hrvoje Dužević (rođen 1976. godine u Splitu)

Literatura

1. Asturić, Marina, *Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini*, *Ethnologica Dalmatica*, 26 (1). Split, 2019., 67-96.
2. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriježskoga kraja*, *Croatica et Slavica Iadertina*, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Vol.10, No. 10/2, Sveučilište u Zadru, 2014. str. 375.-385.
3. Braica, Silvio, Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004.
4. Dragić, Marko. Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini, *Ethnologica Dalmatica* 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 37.-84.
5. Dragić, Marko, Hrvatske povijesne i etiološke predaje o ilirskoj kraljici Teuti, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 16 (2), Kršćanski akademski krug (KRAK), Zagreb, 2018., 279-296.
6. Dragić, Marko. Veseljanje u južnoj Hercegovini i u Blatu na Korčuli, *Stolačko proljeće*, XIV, Stolac, 2016, str. 157-171.
7. Dragić, Marko. Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
8. Dragić, Marko. Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata, Muka kao nepresušno nadahnuće *Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture*, br. VI., *Pasionska baština Bosne i Hercegovine 2, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina 2*, Zbornik radova VII. i VIII. međunarodnog znanstvenog simpozija *Proceedings of Seventh and Eight International Scientific Symposium Vitez*, Zagreb, 2012., str. 332.-372.

9. Dragić, Marko. Velike poklade u folkloristici Hrvata, *Croatica et Slavica Iadertina*, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155-188.
10. Dragić, Marko. Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini, *Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost*, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., str. 71.-80.
11. Dragić, Marko. Prvosvibanjski običaji i ophodi u folkloristici Hrvata i europskom kontekstu, *Između dviju domovina*, Zbornik Milorada Nikčevića. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet; Crnogorsko kulturno društvo „Montenegro-Montenegrina“, Osijek; Hrvatsko-crnogorsko društvo prijateljstva „Croatica-Montenegrina“ RH; Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, Osijek, 2011., str. 257-282.
12. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
13. Dragić, Marko. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
14. Dragić, Marko, *Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 1, Split, 2008.
15. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
16. Dragić, Marko. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.
17. Dragić, Marko. Ilirske teme u suvremenom narodnome pripovijedanju. „Osmišljavanja“ Zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, FF –Press, priredio Vinko Brešić, Zagreb 2007, str. 153-171.
18. Ivan Pavao II., *Apostolska pobudnica Familiaris consortio*, 21; usp. II. Vatikanski sabor, *Lumen gentium*, 11.
19. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
20. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
21. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
22. Škunca, fra Bernardin. *Za Križen na otoku Hvaru*; Zagreb: Glas Koncila, 2013.

23. Vojinović Traživuk, Branka, Jedan etnološki pogled na Božić, *Ethnologica Dalmatica* 26, Split, 2019, 1.-23.

Sažetak

Dol svete Marije na otoku Hvaru maleno je, ali životno mjesto bogato crkveno-pučkom baštinom. Tradicija toga mjesta uvjetovana je crkvenom liturgijskom godinom pa se gotovo svi običaji povezuju sa kršćanskim blagdanima. Posebno se ističe procesija Za Križen na otoku Hvaru koja je uvrštena u popis svjetske nematerijalne baštine UNESCO-a. Većinu običaja prakticiraju svi mještani zajedno pa se može reći da oni imaju veliku ulogu u ujedinjavanju Doljana unutar njihova identiteta. Tako se prenose legende o kraljici Teuti, koledarske pjesme i starinske igre te razne pobožnosti koje su u Doljane utkale zajedništvo i ponos male sredine koja baštinom odolijeva ravnodušnosti novog vremena.

Ključne riječi: Dol na Hvaru, tradicija, crkveno-pučka baština, običaji, legende

**SYNCHRONOUS ETHOGRAPHY OF ECCLESIASTICAL-FOLK HERITAGE,
CIRCUIT ORAL LYRIC SONGS, TRADITIONS AND ANCIENT GAMES IN DOL,
HVAR ISLAND**

Summary

Saint Mary Dol on the island of Hvar is a small but lively village rich in church and folk heritage. The tradition of this place is conditioned by the church liturgical year, so almost all customs are associated with Christian holidays. The Za Križen procession on the island of Hvar, which is included in the UNESCO World Intangible Heritage List, is particularly noteworthy. Most of the customs are practiced by all the locals together, so it can be said that they have a great role in uniting the Doljans within their identity. This is how the legends about Queen Teuta, calendar songs and old-fashioned games are transmitted, as well as various devotions that have woven into people of Dol the unity and pride of a small community that resists the indifference of the new time.

Key words: Dol on the island of Hvar, tradition, church-folk heritage, customs, legends

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Tereza Celent, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrvatskog i engleskog jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 12. srpnja 2021.

Potpis Tereza Celent

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podertajte odgovarajuće) u Digitalni
 repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Tereza Celent
 Naslov rada: Sinkronijska etnografija crkveno-pučke baštine, ophodnih usmenih lirskih pjesama, predaja i starinskih igara u Dole na Hvaru
 Znanstveno područje: Humanističke znanosti
 Znanstveno polje: Filologija
 Vrsta rada: Završni rad
 Mentor/ica rada:
Marko Dragić, prof. dr. sc.
 (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)
 Komentor/ica rada:

 (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)
 Članovi povjerenstva:
Boris Štvorc, prof. dr. sc. ; Nikola Sunara, dr. sc.
 (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog diplomskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) rad u otvorenom pristupu
- b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST
- c) široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)
 U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 12. srpnja 2021.

Potpis studenta/studentice: Tereza Celent